

İnsanlar kendilerini önemli kişilerden göstermek için soylarını peygambere veya yakınına dayamak ihtiyacını hisseder. Bu, Türk tarihinde bir gelenek ve "töre" haline gelmiştir. Bu şecere-nâmeleri iki kısma ayırmak mümkündür. Birinci grup olarak adlandırdığımız şecere-nâmelerin ana kaynağı hemen hemen tamamı Reşîdüddîn¹ ve Şecere-i

Terâkime'dir.² Bütün bu şecere-nâmeler Türkmen unsurları birleştiren bir unsur olarak öne çıkmıştır. Hakanlar, sultanlar, beyler bu töreye çok önem vermişlerdir. Meselâ, Orta Asya'da kurulan Türk devletlerinde Karahanlılar, Selçuklular kendilerini Afrasyâb'a nispet etmişlerdir.³ Nitekim Hıristiyan kaynaklarında, halifeye gönderdiği mektupta, Tuğrul Bey'in kendisini Hun hükümdarları soyuna bağlandığına dair rivayet de bu mahiyettedir.⁴ Bunun, tarihte birçok örnekleri vardır. Selçuklular Gaznelileri köle-zâde ve kendilerini de padişah-zâde saymaları, bütün Oğuzlar gibi onların da destanî şecere-nâmeye sadakat gösterdiklerini ifade eder.⁵ Ebu'l-Gazî Bahadır Han, Oğuz Han ile Afrasyâb'ı açıkça aynı şahıs olarak göstermiştir. Bu, Osmanlı kroniklerinde genellikle Osman Oğullarının tarihine geçilmeden evvel, Osmanlı hanedanı yükseltilir ve onlara ait bir şecere verilirdi. Bu şecere-nâmede Osman Oğullarının ataları Oğuz Han'a ve nihayetinde Nuh peygambere ulaştırılır. Kısacası şecere-nâmelerde, dinî gelenekten kaynaklanan bir peygambere bağlama; millî gelenekten kaynaklanan Oğuz'a mensubiyet; meşrulaştırma gelene-

AHÎ ŞECERE-NÂMELERİNİN TARİHÎ TEMELİ VE YAZILIŞ SEBEPLERİ

Mehmet Ali HACIGÖKMEN

Yrd. Doç. Dr., Selçuk Ü. Fen Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

* Yard. Doç. Dr. S. Ü. Fen-Ed. Fak. Tarih Böl. Öğretim Üyesi

¹ Topkapı sarayında 1314 tarihli bir nüsha (no: 1654) ve III. Ahmed Kütüphanesi'nde 1317 (no: 2935) nüshaları bulunan bu Farsça Oğuz-nâmelere dayanarak Türkçe neşri yapılmıştır. Z. V. Togan, *Reşideddin Oğuznamesi. Tercüme ve Tahlili*, İstanbul 1972. Bkz. A. Ateş, *Raşid al-din fazlalah Câmî' al-tavârih*, II, C. 4. Ankara 1957, 19; ayrıca bkz: C. A. Storey, "Rashid al-Din Tabib" *EP*, II, 1202; Ü. Bulduk, "Osmanlı Knoniklerindeki Türk Oğuz Şecereleri ve Kayıtlar" *TSAD*, III, Sa. I (Mart 1999), 55-139.

² Ebu'l Gazi Bahadır Han, *Şecere-i Terâkime*, (Nşr. A. N. Kononov), Türkçe metin, Rusça tercümesi ve notları; Moskova- Leningrad 1958 vd.

³ Nizâmu'l-mülk, *Siyâset-nâme* I, (Farsça metin) (nşr. Ch. Schefer), Paris 1891, s. 7; Ayrıca bkz. Nizâmu'l-mülk, *Siyâset-nâme* (yay. M. Altay Köymen), Ankara 1999.

⁴ Bar Hebraus, *Ebu'l Ferec Tarihi*², TTK, yay. Ankara 1987. I, 201.

⁵ Zahiruddin Nişaburî, *Selçuk-nâme, zeyl-i Selçuk-nâme*, (nşr. İsmail Han Afşar), Tahran 1332, s. 13-14.

ğinden, “töresinden” kaynaklanmakta bunlarda genellikle ve Yazıcızade Ali’ye dayandırılmaktadır⁶.

İkinci grup seçere-nameler, XIII. yüzyılın sonlarında görülmektedir. Anadolu’da, XIV. yüzyıl başlarından itibaren bu tür seçere-nâmeler çok çeşitlilik arz eder. Böylece hem sanatlarının kutsallığını ve hem o sanatı icrâ edenlerin muhterem olduklarını çevrelerine empoze etmeye çalışırlar. Bu yolla toplumda sanata rağbet uyandırmakta gözetilmiştir. Bu meslekî intisapla ilgili olarak, Ahî teşkilâtında birçok seçere-nâmeler yazılmıştır. Bunlar Anadolu Türkçesi ve tarihi açısından çok önemli bir malzeme teşkil etmektedir.

Ahî Seçere-nâmelerinin Ortaya Çıkışı

İkinci grup olarak adlandırdığımız seçere-nâmelerinin içinde değerlendirdiğimiz Ahî Seçere-nâmelerin ilk defa ne zaman ortaya çıktığı hakkında kesin bir fikrimiz bulunmamaktadır. Yalnız Ahî teşkilâtı içinde, Ahî Evren’in kayınpederi Evhadüddîn-i Kirmânî’nin meslekî intisapla ilgili menkıbesi anlatılır. Ahîlik geleneğinde sanat erbabı olan Ahînin mesleğini kimden öğrendiği (el aldığı) ve meslek intisabı hangi pirlere dayandığı büyük önem taşır. Meslekî intisabı olmayan sanat-kârların sanatında kutsiyet ve bereket olmayacağına inanılır. Onun için her sanat mesleği bir ulu kişiye dayandırılır. Ahî Evren’in şeyhi Evhadüddîn-i Kirmânî’nin Malatya’daki halifesi Şeyh Fahrüddîn Hasan, bir zaviye yaptırmış, zaviyeye su temin etmek için de bir kuyu inşa ettirmiştir. Evhadüddîn-i Kirmânî kuyuyu görünce çok beğenmiş, kuyuyu yapan ustaya bu sanatı kimden öğrendiğini sormuştur. Usta ise bu sanatı, kendi kendine icat ettiğini ifade edince, Şeyh Evhadüddîn-i Kirmânî hemen kuyuyu doldurtmuştur. Kendisine bu davranışın sebebi sorulunca “*bir usta mesleğini, ustasından öğrenmemişse, yani intisabı yoksa meydana getirdiği eserde kutsiyet ve haysiyet olamaz*” buyurmuştur.⁷ Bu zihniyet, tarih boyunca Ahîler arasında geçerli olmuştur. Bu itibarla Ahîler meslekî intisaplarını belirtme ihtiyacını duymuşlardır. Bu konu Ahî Evren’in eserlerinde de işlenmiştir. Bu itibarla Ahîler, belgelerindeki meslekî intisaplarını belirtme ihtiyacını duymuşlardır. Ahî Evren eserlerinde bu noktaya işaret etmiştir.

SÜİFD / 23

108

Ahî Evren diye bilinen Şeyh Mahmûd’un *Letâif-i Hikmet* adlı eserinin bir yerinde şöyle demektedir:

“Bilmiş ol ki Yaratan, insanlığı şehirdi tabiatında yarattı. Bu sözün manası şudur ki, Cenâb-ı Allah insanlığı öyle yaratmıştır ki, çok şeylere muhtaçtır. Yiyecekler,

⁶ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Ü. Bulduk, “Osmanlı Knoniklerindeki Türk Oğuz Seçereleri ve Kayılar” *TSAD*, III, Sa. 1 (Mart 1999), 55-139.

⁷ *Menâkıb-nâme-i Şeyh Evhadü’-d-dîn-i Kirmânî*, s. 83. F. Coşkun, *Şeyh Evhadü’-d-dîn Hamid el-Kirmânî’nin Menkıbeleri*, (İnceleme-Çeviri) (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 1994, s. 74; Ayrıca bkz. M. Bayram, *Ahî Evren ve Ahî Teşkilâtını Kuruluşu*, Konya 1991, s. 150.

içecekler, giysiler, evlenme, meslek edinme gibi. Bütün bunları hiç kimse tek başına elde edemez. Bilâkis bir topluluk gereklidir. İhtiyaç ve bir kısmını tedarik edebilirsiniz. Bir kısmı ekinler ve ziraat yapınlar, bazıları âletleri yapınlar. (Demircilik marangozluk gibi) Demircilik, marangozluk da birtakım âlet ve edevâtlar da yapabilir. Bu âletlerin yapılması için de başka bir topluluk gereklidir. Bu yolla bütün sanatlar yapılabilir. İnsanlık buna muhtaçtır.

Öyleyse malûm olmuştur ki, insanlardan her birisi çok sayıda topluluklara muhtaçtır. Öyleyse çok sayıda insanın bir yerde toplanmaları gerekir. Bu sözler şudur: Her birisi sanatla meşgul olmalıdır ki, herkesin ihtiyacı karşılanmış olsun. "İnsanlık medenî tabiatlıdır" sözünün manası budur. Böyle olunca çok sayıda insanların toplanması çekişmeye, düşmanlığa sebep olur. Çünkü malûm olduğu üzere o insanların her biri kendi ihtiyaçlarını karşılamaya talip olacaktır. Her kimin elinde bir şeyler varsa birkaç kişi talip olabilir. Her birinin nefsi müsamaha etmeyebilir. Onun elinde olan şeyi dağıtması ancak bir karşılık olursa olabilir. Öyleyse halka bir kanun gerekir ki, o kanun onların çekişmelerini durduracak nitelikte olmalıdır. O kanuna uyduklarında çekişme halkın arasından kesilsin. Her biri kendi talep ettiği şeye kavuşsun (münaza olmaksızın). Eğer bir zaman oraya bir çekişme girse o kanuna müracaat etmek suretiyle ortadan kalkar."⁸

Bu ibarelerden anlaşılmaktadır ki, Ahî Evren Şeyh Nasîrüddîn Mahmûd ve Evhadüddîn-i Kimânî'nin fikirleri doğrultusunda tarih boyunca Anadolu'da Ahî işyerlerinin yönetmelikleri olan Ahî Şecere-nâmeleri meydana getirilmiştir.⁹ Ahî işyerlerinde, o işyerinin bir ruhsat ve bonservisi konumunda şecere-nâmelerin düzenlenmesine gidilmiş olduğu düşünülebilir. Anadolu'da yazılan şecere-nâmelerinin menşeiini buna bağlamak daha doğru olur sanırım.

Yalnız bu şecere-nâmelerin Arapların anladığı manada nesep bilgisini içeren şecere-nâmelerden de farklı olduğunu burada ifade edelim. Meselâ İslâmiyet'ten evvel Arap kültüründe nesep bilgisi kuvvetli olduğu gibi, İslâmiyet'ten sonra da efsanevî şahsiyetlerin, veliler kanalı ile Peygamber'e dayandırılması bir gelenek halindeydi.¹⁰ Araplardaki nesepçilik anlayışı ve ensâba dair kitapların çokluğu malûmdur. Türkler, farklı kültür alanlarının insanları oldukları için, bu anlayıştan uzak bulunuyorlardı. Osmanlı devlet yöneticilerinin soy kütüğünün

⁸ Letâif-i Hikmet, (yay. Gulam Muhsin Yusufi), Tahran, s. 145.

⁹ M. Bayram, "Anadolu Selçukluların Zamanında Bilimsel Zihniyet ve Bilimin İşe (Üretime) Dönüşürülmesi Anlayışı Ve Uygulanması", *Ahîlik Kültürü Haftası 1995 Yılı İstanbul Paneli Bildirileri*, İst. Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği Yay. İstanbul 1996, s. 20.

¹⁰ S. Bayram, "Musavvir Hüseyin tarafından Minyatürleri Yapılan ve Halen Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde Muhafaza edilen Silsile-nâme", *VD*, XIII/1954, 253-254; aynı yazar, "Amasya-Taşova-Alparslan Beldesi Seyyid Nureddin Alparslan er-Rufâi'nin 655/ 1257M. Tarihli Arapça Vakfiyesi ile 996/1588 Tarihli Seyyid Fettah Veli Silsile-nâmesi", *VD*, XXIII/1994, 34.

kayda geçen Tevârîh-i Âl-i Osmân'a dair kitaplar, bir tarafa bırakılırsa, "evlâd-ı Resûl"ün silsilesini kayıt ve zapta görevli Nakîbü'l-Eşrâfîlik müessesesi¹¹ hariç, Arapların anladığı manada bir nesep yazıcılığı bulunmamaktadır.

Elimizde mevcut olan Ahî Şecere-nâmelerinin el yazması nüshalarından bunların ilk ortaya çıkış tarihlerini yaklaşık olarak tespit etmek durumundayız. Bu şecere-nâmelerin en eski nüshaları Farsça'dır. Buna en güzel örnek Kırşehir İl Kültür Müdürlüğü'nde bulunan bugün ziyaretçilere teşhir edilen Farsça şecere-nâmedir.¹² Daha sonraki dönemlerde Türkçe şecere-nâmelerin ortaya çıktığı görülmektedir. Ancak bu ilk şecere-nâmelerin dilinin Farsça olması bu belgelerin başlangıçta Farsça olarak tanzim edildiğini göstermektedir. Şecere-nâmelerin başlangıçta Farsça olarak düzenlenmesi, Anadolu Selçuklu döneminde Farsça yazma geleneğinin devamını göstermektedir. Anadolu'da Türkçecilik ve Türkçe eser yazma geleneği yaygınlaşınca Ahî birliklerinde de buna ayak uydurularak Türkçe şecere-nâmeler tanzim edilmeye başlanmıştır. Ahî Sinan Farsça Şecere-nâmesi'nden tam bir ay sonra da Türkçe şecere-nâme kaleme alınmış olması da bunu göstermektedir.¹³ Ahî Sinan Farsça Şecere-nâme'ye tipatıp benzeyen adı

¹¹ Pakalın, *Tarih Deyimleri*, II, Ankara 1983, s. 647; A. H. Berki, *İstılahlar ve Tabirler*, Ankara (tarihsiz) s. 44.

¹² *Ahî Sinan Farsça Şecere-nâmesi* 876/1471 senesi Muharrem ayının sonlarında kaleme alınmıştır. 26 cm eninde 3.24 metre uzunluğunda, rulo halinde Kırşehir İl Kültür Müdürlüğü bünyesinde ziyaretçilere teşhir edilmektedir. Belgede 12 imam isimleri ağaç yaprakları gibi sıra halinde dizilmiştir. Altta ise aşere-i mübeşşere bir çiçek resmi üzerine yazılmıştır. Bu yazılar rik'a şeklinde yazılmıştır. Daha sonra gelen başlık yazıları iri sülüs, metin kısmı ise nesih şeklindedir. Belgenin sonunda bulunan dua kısmı ise rik'a şeklinde yazılmıştır. Gölpınarlı, bu şecere-nâmeyi *Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı* adlı eserinde incelemiş ve yararlanmıştır. Hatta burada geçen Ahî Sinan'ın ihtimal Ankara'da mezar bulunan Ahî Sinan olduğunu söylemektedir. Gölpınarlı 1958'de neşrettiği *Mendkib-ı Hacı Bektaş-ı Velî* "Vilâyet-nâme" adlı eserinde de aynı görüşünü tekrar etmektedir. C. Hakkı Tanım, *Kırşehir Tarihi Üzerine Araştırmalar*, adlı kitabında Ahî Sinan Şecere-nâmesi'nin tercümesini sunmuştur. Eserin sonunda Ahî Sinan Şecere-nâmesi'nin fotoğrafını yayınlamıştır. Ayrıca Ahî Evren Vakfıyesi'nin suretini vermiştir. C. Hakkı Tanım, *Tarihte Kırşehir- Güleşehri*'de Ahî Sinan'a ait şecere-nâmenin bir kısmını tercüme etmiştir. Daha sonra şecere-nâmede bulunan silsileden yola çıkarak bazı değerlendirmelerde bulunmaktadır. Silsilede bulunan Ahî Mahmûd üzerinde tereddütleri bulunduğu, şecere-nâmenin 876 (1471) tarihinden yola çıkarak, 830 h. (1426) yılında Kırşehir'de kârhânesini kuran, 876 h. tarihinde sağ olduğu anlaşılan Ahî Mahmûd, acaba Kırşehirli Ahî Babası olan Osman Bey'in kaynatası Edebâî'nin oğlu Şeyh Mahmûd mudur diye sormaktadır. M. Bayram bu şecere-nâmeye dayanarak Ahî Evren Vakfıyesi'nin tarihlenmesini yapmaktadır. İlhan Şahin ise, Osmanlı dönemi kaynaklarına dayanarak, aynı sonuca ulaşmaktadır. H. Zübeyr Koşay da Ahî Sinan Şecere-nâmesi'ni görmüş, bilgiler vermiştir.

¹³ Bu şecere-nâme Türkçe olarak, Farsça şecere-nâmeden tam bir ay sonra, 876/1471 senesi Rebîü'l-evvel ayının ortalarında kaleme alınmıştır. Bu şecere-nâmenin tarihi vasatı rebîü'l-ülâ h. 876 (1471)'dir. Belge 25 cm eninde, 5 metre uzunluğunda, rulo halinde Kırşehir İl Kültür Müdürlüğü bünyesinde ziyaretçilere sergilenmektedir. Belgede başlık kısımları iri bir sülüs yazıyla yazılmıştır. Normal metin kısımları nesih yazı ile ve belgenin sonunda ilave edilmiş Osmanlı sultanlarının isimleri doğum, ölüm ve cülus tarihleri belirtilerek rik'a yazıyla yazılmıştır. Belge ilk girişinde ilk cümle olarak "Hâzâ şecere-i fütüvvet der beyân-ı erkân-ı debbâğân" ifadesi yer almaktadır. Daha sonra, Hz. Muhammed, dört büyük melek ve dört büyük halifenin isimleri daireler şeklinde geçmektedir. Bu kü-

Ahî Cârullah olan bir şecere-nâme de Ankara'da özel bir kütüphanede bulunmaktadır. Bu şecere-nâme 830/1426 tarihlidir.¹⁴ Farsça olarak kaleme alınmıştır. Metin kısmında da eksiklikler mevcuttur. Şu anda elimizde bulunan en eski Farsça şecere-nâme durumundadır.¹⁵ Ayrıca *Konya* dergisinde yayınlanan, "Bir Ahî İcâzet-nâmesi" adlı makalede 830/1426 tarihli İspartalı Ahî Süle adına düzenlenen Farsça şecere-nâmeden bahis olunmaktadır.¹⁶ Burada şecere-nâmenin alelusûl Farsça düzenlendiği belirtilmektedir. Farsça şecere-nâme'nin, Ahî Sinan Farsça Şecere-nâmesi ile, Ahî Cârullah Şecere-nâmesi'nin adeta bir kopyası gibidir. S. Bayram'ın önce tebliğ olarak sunup,¹⁷ daha sonra *Bellekten*'de yayınladığı¹⁸ Türkçe (1215h/1800) şecere-nâmede geçen silsilede kopukluk olsa da, Ahî Sinan Farsça Şecere-nâmesi çok benzemektedir. Burada, Ahî Mes'ûd ve oğullarından bahis vardır.

Ahi Şecere-nâmelerinin Yazılış Sebepleri

Şecere-nâmelerin yazılış sebeplerini şu hususlara bağlamak mümkündür:

1- Şecere-nâmeler bir meslek ve sanat adına düzenlendiği için, bağlularına bu mesleğin hususiyetleri anlatılmak istenmiştir. Şecere-nâmelerde mesleğin hususiyetleri ayrıntılı anlatılmıştır. Bu da, ihtiyaçtan dolayı olmalıdır. Ahî Sinan Şecere-nâmesi'nde debbağ esnafının ne yapması gerektiği hakkında ayrıntılı bilgiler verilmektedir. Kervanlardan ham madde alımı ile alâkalı kısımlarından bu malların dağıtımına kadar bilgiler verilmiştir. "*Bir kimsenin töhmeti zâhir olsa üstadlar katında suçu zâhir olsun afv dilerse, cerimesi verilip daha evvel oturduğu posttan üç post aşığı oturtalar. Ocakta bulunan Ahî Baba Kethüda ve Yiğitbaşı bunu halletmeye kâdir olmazlarsa, Kadı efendiye vanp müşkilleri halleyleye.*"¹⁹

2- Şecere-nâme hangi meslek adına yazılıyorsa, o sanatı yüceltmek amacı güdülmüştür. Ahî Sinan Şecere-nâmesi'nde debbağlık sanatı için şöyle denmektedir: "*Kim Âdem peygamber sallâllahu aleyhi vesellem tâ Sultan Ahî Şeyh Mahmûd*

→

çük dairelerin ortasında iç içe dört büyük daire daha vardır. Bu dairelerde sırayla Hz. Muhammed'in hanımları, kızları, aşere-i mübeşşere ve on iki imamın isimleri zikredilmektedir. Kırşehir İL Kültür Müdürlüğü'ne bağlı Kırşehir Müzesi'nde altı adet şecere-nâme daha bulunmaktadır. Bunlardan üç tanesi yıpranmışlık ve eksikleri dolayısıyla kullanılacak durumda değildir. İki tanesi ise yırtık ve eksik olduğundan dolayı şecere-nâmelerin tarihi ve müellifleri tespit edilememiştir.

¹⁴ Ankara'da Muhsin Pehlivan Bey'in elinde bulunmaktadır.

¹⁵ Bu şecere-nâme sahibi Sivas'ta yaşamış olmalıdır. V.G.M.A., Ahî Çelebi b. El-Merhum Ahî Cârullah'ın evâhir-i Rebû'l-âhir 873/Ekim 1468 tarihli Sivas vakfiyesi bulunmaktadır. (V.G.M.A., Def. No: 600/239/307).

¹⁶ "Bir Ahî İcâzetnâmesi", *Konya*, No: 11, Temmuz 1937, s. 659-662.

¹⁷ S. Bayram, "An Aakhi Genealogical Tree", *VIII. Pre-Ottoman and Ottoman Symposium*, U-SA/Minnesota, August 1987.

¹⁸ S. Bayram, "Ahilik ve Bir Şeceresi", *Bellekten*, C. LVIII/222, 1994, s. 295-296.

¹⁹ *Ahî Sinan Türkçe Şecere-nâmesi*, 87. satır, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106. satır.

zamanına değin ulu sultanlar debbağlık işleyip öyle bir tevâtüre vardırırmıştır ki, kerametleri ve mucizâtları hatta dört peygamber debbağhane ocağının üstâdı debbağlara işçilik eylemiştir.” “Bir kimse debbağlara dil uzatsa debbağlar murdar dese, Kur’ân-ı azîmüştân’ı inkâr etmiş olur. Katli vaciptir. Eğer katletmez iseler ise, tecdîd-i îmân ve tecdîd-i nikâh ittireler.” “ Bir debbağ bir murdar deriyi pâk ider ise, onun nefsi dahi hayvanlıktan ve cehl-i karanlıktan pâk olur.”²⁰ Anadolu’da ilk sanat kurumunun debbağlık olduğunu ve bunun kurucusunun yani sanat pirinin de Ahî Evren olduğu bilinmektedir.²¹ Belki de debbağlarla ilgili şecere-nâmelere çok rastlanması bundan ileri gelmektedir. İlk zamanlarda Ahîler sadece debbağlık ve ona bağlı deri işçiliği ile uğraşırken sanat kollarının kısa sürede otuz ikiye çıktığı görülmektedir. Hatta Razavî’de ve elimizdeki bazı Fütüvvet-nâmelerde bu sayının daha da arttığı görülmektedir. Bu sebeple bütün esnafların piri olarak Ahî Evren’in kabul edildiği bilinmektedir.

3- Kim şeyh olmuşsa onun kerametlerini açıklamak için yazılmıştır. Ahî Sinan Şecere-nâmesi’nde “Ahî Sinan’ın hesaba gelmez kerametleri tevâtüre gelmiştir. Eğer bir kimse inkâr etse kesbi ve lokması ve cemî sermayesi haram olur ve kendi kâfir olur ve avratı boş olur.”²²

4- Bir Ahî’nin Ahî Baba, hatta Ahî Evren Tekkesi post-nişân’i olabilmesi için elinde şeceresi olması gerekirdi. Bir Ahî’ye şecere yazılabilmesi için fütüvvet silsilesinin bulunması gerekirdi. Şecere-nâmenin geçerli olabilmesi için de padişah beratı olması lâzımdı.²³

Ahî Şecere-nâmelerinin–Fütüvvet-nâmelerden Farklı Özellikleri

1- Şecere-nâmeler bir meslek ve sanat adına düzenlenmiştir. Fütüvvet-nâmeler ise, bütün meslek gruplarını içine almaktadır. Fütüvvet-nâmeler, fütüvvet ehlinin, yani bütün meslek gruplarının uyması gereken tüzüklerdir. Fütüvvet-nâmelerin yazılışları hakkında, Burgazî’nin şu sözünü burada nakledelim: “Gördüm ki, fütüvvet kapısında oturan Ahîlerde fütüvvet kitabı yok kim bileler, öğreneler, güçleri geldikçe dutalar. Bazısında kim vardır, muhtasar yaza yaza metruk eylediler. Pes

SÜİFD / 23 Allah Teâlâ bî-nihâyet kereminden fütüvvet ilmin beyân kılam.”²⁴

112

Şecere-nâmeler ise, daha çok bir sanat kolunun el kitabı niteliğindedir. Nitekim Ahî Sinan Şecere-nâmesi’nde bunu açıkça görebilmekteyiz. Burada debbağlık mesleğinin fazileti, bu mesleğin uyacağı kurallar anlatılmıştır. Meselâ Ahî

²⁰ Ahî Sinan Türkçe Şecere-nâmesi, 87. satır, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216. satır.

²¹ M. Bayram, “Ahî Evren...”, s. 70.

²² Ahî Sinan Türkçe Şecere-nâmesi, 87. satır, 208, 209, 210, 211. satır.

²³ Ahî Sinan Türkçe Şecere-nâmesi, 87. satır, 86, 87. satır.

²⁴ Burgazî, Yahya bin Halil b. Çoban, Fütüvvet-nâme, (Beyazıt Ktp. No. 5482), s. 3a.

Sinan Osmanlı Türkçesi ile kaleme aldığı şecere-nâmede şöyle denmektedir: “Bir kimesne *debbâglara dil uzadub debbâglara dirler ise ve dahî murdâr işlerler ve işleri dahî murdâr diseler, Kur’ân-ı azîmü’ş-şânı inkâr etmiş olur ve cemîan eimme-i fukahâ kitâblann dahî inkâr etmiş olur ve katli vâcibdir. Eğer etmezler ise, tecdîd-i nikâh itdireler. Neûzü billâh min inkârî’l-münkirîn ve min küfri’l-kâfirîn. Zirâ Kur’ân-ı azîm kütübü’l-meşhûrda fî mezâhibi’l-erbaada buyurmuşlardır... Ola ki, bir debbag nice sûret-i zâhireda bir murdâr deriyi debbagât ve pâk iderse [âniñ] nefsi dahî hayvânlıktan cehl-i karanlıktan pâk olur. Kalbi münevver olub, bir saat tecellî-i cemâlden zâil olmaz. Kösele derisi sofra olur. Etmekten dürlü dürlü nimetlerden hâlî olmaz. Bu mezkûrlan irâdet-i ilâhiyeden bir an hâlî olmaz.”²⁵*

2- Şecere-nâmeler daha çok kendi şeyhlerinin kerâmetlerini açıklamak için düzenlenmiştir. Ahî Sinan Şecere-nâmesi’nde Ahî Sinan’ın kerametinden bahsedilmektedir.²⁶ Fütüvvet-nâmelerde ise, fütüvvet ehlinin alâmetlerinden, şartlarından bahsedilmektedir.

3- Ahî şecere-nâmesi Ahî’nin diploması yerine geçmekteydi. Şecere-nâme, o Ahî’nin intisabını gösteren ve o örgütün üyesi olduğunu belirleyen bir belge niteliğinde idi.

4- Şecere-nâmelerde daha çok Ahî’nin işlediği suçlar ve bunların cezaları ele alınır. Fütüvvet-nâmelerde ise Ahî’nin uyması gereken ahlâkî kurullar, erkân ve âdâb ele alınmıştır. Bununla ilgili olarak, Ahî Sinan Türkçe Şecere-nâmesi’ndeki şu ibareler bunu gösterir: “On beş yıllık kalfa serkeşlik edecek olursa doksan dokuz değnek (ta’zîr-i hakîkat) vurulup, bin bir akçe cezîme alınır ve ocaktan uzaklaştırılır. Sonra boynuna makremesin takup, boğazına takup, peştemali ve peştemalinde helvasın koyup, tekke kapusuna kurban asup, yüz sürececek olur ise, erenler huzurunda afv oluna.”²⁷

5- Şecere-nâme hangi esnaf grubu adına düzenleniyorsa, o esnaf grubunun, tüccarlardan malların nasıl satılacağı, kârlardan Ahî Baba’dan, Yiğitbaşı’dan ustalara kadar nasıl pay alınacağı anlatılır. Meselâ, Ahî Sinan’ın Türkçe Şecere-nâmesi’nde geçen bilgiler ise şöyledir: “Ol şehirler de debbâg hâneye lâzım olan deriyi şab ve yaprağı ve gayr-ı lâzım şeyler vardır ki, cümle tüccarlar geldikten sonra yabandan ve eğer şehirlerden, eğer kenardan ve eğer köylerden cümle tüccar geldikte, tekke kapusuna getürüb yüklerini indirdikten sonra, Ahî Baba, Kethüda ve Yiğitbaşı, v.s ol meta’lan bazar edüb ve Yiğitbaşı ol cümle ustalan ve ihtiyarlan bile meta’lan bazar idüb, alalar taksîm-i guremâ ideler.”²⁸

²⁵ Ahî Sinan Türkçe Şecere-nâmesi, 87. satır, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187. satır.

²⁶ Meselâ bkz., Ahî Sinan Türkçe Şecere-nâmesi, 87. satır, 208, 209, 210, 211. satır.

²⁷ Ahî Sinan Türkçe Şecere-nâmesi, 87. satır, 137, 138, 139. satır.

²⁸ Ahî Sinan Türkçe Şecere-nâmesi, 87. satır, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149. satır.

Sonuç olarak bir şey söylemek gerekirse, Ahî şecere-nâmelerinin ilk ortaya çıkış tarihi bilinmese de Ahîlik geleneğinde sanat erbabı olan Ahîlik mesleğini kimden öğrendiğinin (el aldığı) büyük önem taşıması, Ahî Evren'in de eserlerinde bunu önemle vurgulaması bu geleneğin ortaya çıkmasında en büyük etken olmuştur. Farsça olarak kaleme alınması ise, Anadolu Selçuklu Devleti'nde Farsça yazma geleneğinden dolayı olmalıdır. Daha sonra Türkçecilik ve Türkçe yazma geleneği yaygınlaşınca bunlar Türkçe kaleme alınmıştır. Şecere-nâme hangi meslek grubu adına yazılmışsa o meslek grubunun tüzüğü niteliğindedir. Bu şecere-nâmeler Arapların anladığı manada bir nesep yazıcılığı olmadığı gibi, Türk tarihinde görülen temeli Şecere-i Terâkime ile Reşîdüddîn'e dayandırılan şecerelerden tamamen farklıdır.

AHÎ ŞECERE-NÂMELERİNİN TARİHÎ TEMELİ VE YAZILIŞ SEBEPLERİ

Mehmet Ali HACIGÖKMEN

İnsanlar kendilerini önemli kişilerden göstermek için soylarını peygambere veya yakınına dayanmak ihtiyacını hisseder. Bu, Türk tarihinde bir gelenek ve "töre" haline gelmiştir. Ahî Şecere-nâmelerin ilk defa ne zaman ortaya çıktığı hakkında kesin bir fikrimiz bulunmamaktadır. Ahîler, belgelerindeki meslekî intisaplarını belirtme ihtiyacını duymuşlardır. Ahî Evren eserlerinde bu noktaya işaret etmiştir. Bu şecere-nâmelerin diğerlerinden menşe' bakımından biraz farklı yönleri vardır. Ahî Şecere-nâmeleri her Ahî işyerinde bulunan o işyerinin Ahîlik geleneğine bağlı bir kuruluş olduğunu gösteren yazılı belge olduğunu biliyoruz. Bu belgelerde o iş yerindeki çalışanların uymaları gereken kurallar ve bu çalışmalar arasındaki ahengi ve çalışma ortamını tarif eden belirleyen hükümler bulunmaktadır. Böylece hem sanatlarının kutsallığını ve hem o sanatı icrâ edenlerin muhterem olduklarını çevrelerine empoze etmeye çalışırlar. Bu yolla toplumda sanata rağbet uyandırmakta gözetilmiştir. Bu meslekî intisapla ilgili olarak, Ahî teşkilâtında birçok şecere-nâmeler yazılmıştır. Bunlar Anadolu Türkçesi ve tarihi açısından çok önemli bir malzeme teşkil etmektedir. Bu makalede Ahî şecere- nâmelerinin tarihi temeli ve yazılış sebepleri anlatılacaktır.

Anahtar Kelime: Ahî, Şecere-nâme, Ahî Sinan, Kırşehir

HISTORICAL ROOTS AND SOCIAL FUNCTIONS OF AHI FAMILY TREES (ŞECERENAMES)

SÜİFD / 23

114

Some people in the Muslim world tend to link their family trees to the prophet himself or his relatives in order to present themselves as belonging to a respectable and noble family. In Turkish history, this has been a common tradition, too. There is no certain evidence on how and when the first time Ahi family trees have been appeared in the history as pointed out by Ahi Evren, one of the founding fathers of the Ahis in Anatolia. These Family trees (şecerenames) were used to be in every artisan's shop for proving that some certain ethical and business standards have been strictly followed by the shop-owners. This tradition is also used to serve for other purposes such as promoting honesty and encouraging ordinary people to learn art-skills and open new shops. These documents provide rich sources of knowledge for understanding the language and literature of the Anatolian Turks of the time. This paper attempts to explain the historical roots and social and ethical functions of these important documents.